

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1
2014

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 1
2014

**АНАЛИЗ НА НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА
УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ**

МИЛЕНА АЛЕКСАНДРОВА

Milena Aleksandrova. ANALYSIS OF THE NATIONAL STRATEGY FOR LIFELONG LEARNING

Abstract. This text is an analysis of the National Strategy for Lifelong Learning 2014-2020. It presents a critical look at the National Strategy as a whole and in particular to the aims and objectives contained therein.

Ключови думи: национална стратегия, учене през целия живот

key words: national strategy, lifelong learning

Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г. (НСУЦЖ) представлява напълно естествено и необходимо продължение на предходната стратегия от 2008-2013 г.. С нея се определя стратегическата рамка на държавната политика за образование през целия живот за периода 2014 – 2020 г., която е насочена към постигането на целите на ЕС за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

В стратегията се възприема определението на понятието „учене през целия живот“ използвано в Меморандума на европейската комисия за учене през целия живот от 2000 г., а именно, че то представлява „всяка дейност за учене, предприемана през целия живот за подобряване знанията, уменията и компетентностите“ [1, с.5]. Това определение предполага осигуряване на възможности за учене на хората от различните възрастови групи и в разнообразен контекст – не само чрез традиционните форми в институциите за образование, но и на работното място, в къщи или през свободното време. Съобразно това стратегията е ориентирана към създаването на условия всеки гражданин да развива своите знания, умения и способности за подобряване на собственото му образование, компетентности и благосъстояние и повишаване конкурентоспособността на националната икономика.

Новата НСУЦЖ е необходима, тъй като след проведените анализи се установява, че не са постигнати желаните цели на предходната стратегия (2008-2013 г.) и като цяло България заема основно последните места в сравнение с другите страни-членки на ЕС. Това се анализира в първата част на НСУЦЖ.

Обезпокоителни са изведените данни, като особено нисък е показателя „участие в учене през целия живот на населението на възраст 25 - 64 г.“ – 1,5 % за нашата страна при среден относителен дял за ЕС – 9 %, а също така притеснения предизвикват и резултатите от изследването PISA, определящо равнището на функционална грамотност, като в две от трите познавателни области България е на последно място. Именно поради тази причина в НСУЦЖ 2014-2020 г. са засегнали много повече области в сферата на ученето през целия живот и са поставени съответните цели.

От структурна гледна точка НСУЦЖ обхваща всички области на образованието – формално, неформално и самостоятелно. Засегнати са всички основни етапи свързани с ученето през целия живот, като се започне от предучилищното образование и се премине през основното, средното, висшето и професионалното образование и се стигне до неформалното образование и самостоятелното учене. Основните насоки, които са заложени като цели са: намаляване на отпадащите от училище и подобряване качеството на училищното образование, осигуряване на заетост и конкурентоспособност чрез повишаване качеството на професионалното образование, модернизирание на висшето образование, развиване на възможностите за неформално и самостоятелно учене и координиране на взаимодействието на заинтересованите страни за реализиране на политиката за учене през целия живот.

Следващият основен момент е, че НСУЦЖ очертава съдържанието, формите и взаимоотношенията между всички участници в ученето през целия живот, а именно: учащи, доставчици на обучение, работодатели, браншови организации, синдикати, организации на гражданското общество и други партньори, областите, общините и местните общности, държавните органи – министерства и агенции.

Принципите залегнали в НСУЦЖ са: качество, равнопоставеност и многообразие, децентрализация, измеримост, сътрудничество и гъвкавост. Първият принцип е от изключителна важност, защото моментното състояние на българското образование се характеризира с много занижено качество на предлагания образователен продукт. Поради това голяма част от обучаваните просто преминават през образователните институции без да са получили реални знания, умения и компетентности, поради което те са неконкурентноспособни на пазара на труда. Останалите принципи залегнали в НСУЦЖ също са важни по отношение прилагането на стратегията.

Изключително нереалистично е формулирана визията на НСУЦЖ. Тя гласи следното „Към 2020 г. България е държава, в която са създадени условия за пълноценна творческа и професионална реализация на личността и достъпът до разнообразни и качествени форми на учене през целия живот се е превърнало в реалност за всички нейни граждани.“ [1, стр.19]. Каквито и усилия да се положат в периода предвиден за реализиране на стратегията, съществуващата социално-икономическата ситуация в България не позволява тази визия да стане

реалност. Основният фактор за това е невъзможността да се осигурят необходимите за изпълнението на стратегията финансови средства.

След визията в НСУЦЖ се изведени нейните стратегически цели и показатели за напредък. Като цяло показателите за напредък са много оптимистични, за някои от тях дори може да се каже, че са нереални, трети са занижени. Например „намаляване на дела на 15-годишните ученици със слаби показатели по четене на 30 % и по писане на 35 %“ [1, с.19]. Първото, което трябва да се отбележи е, че такъв висок относителен дял на ученици с недобро равнище на владеене на родния език представлява много лош индикатор за дейността на нашата образователна система. Също така неприемливо е обаче и предвиденото запазване на този висок относителен дял до 2020 г. Не е трудно да се предвиди, че това ще има изключително негативно влияние върху образованието и икономиката на страната.

Друг показател заложен в стратегията е повишаването на делът на заетите. Образованието е фактор, средство, което чрез развитието на човешкия капитал подпомага трудовата заетост. Възприетата в стратегията формулировка на този показател е неточна и по-скоро е по-подходяща за Националната стратегия за заетост, отколкото в НСУЦЖ. Тук става въпрос за това, как образователната система ще подпомогне повишаването на трудовата заетост. В съответствие с това би трябвало да се посочат мерките, чрез които тя ще съдейства за подобряването на заетостта.

В основната част на НСУЦЖ са разгледани приоритетните области на въздействие в рамките на тези шест години, за които е предвидена стратегията.

Първата приоритетна област е осигуряване на условия за преход към функционираща система за учене през целия живот. Моментното състояние на образователната практика в страната няма нищо общо със единна функционираща система за учене през целия живот. Единствената връзка, която съществува е между предучилищното и началното образование (но и при нея има върху какво да се работи). Изграждането на една такава система значително би подобрило нивото на образование в страната и би подпомогнало постигането на една от основните цели на стратегията, а именно постоянното развитие и самоусъвършенстване на хората. Целите, които са заложили за постигането на желанния резултат са:

- изграждане на съгласувана национална система за образование и обучение;
- въвеждане на реално действащ инструментариум за учене през целия живот;
- стимулиране за участие във всички форми за учене;
- намаляване делът на младите неграмотни хора [1, с.24].

За съжаление стратегията не дава отговор, как тези цели ще бъдат постигнати. Например един от факторите, който би повлиял негативно върху постигането на тези цели е липсата на мотивация на хората в страната да се

обучават. Това трябва да бъде преодоляно, чрез вземането на необходимите мерки за повишаване интереса към образованието като средство за лично самоусъвършенстване и реализация на личността. Друг фактор, който има изключително силно влияние е икономическият. Изхождайки от цялостното икономическо състояние на страната ясно се вижда, че липсват реални стимули по отношение на повишаването на образованието, професионалната квалификация и компетентностите на хората.

Втората приоритетна област е осигуряване на условия за разширяване на обхвата и повишаване на качеството на предучилищното възпитание и подготовка. Засягането на тази област в НСУЦЖ е от изключителна важност, тъй като образованието на съвременните деца започва от най-ранна възраст и именно тогава трябва да бъде изградена представата у тях, че образованието продължава през целия живот. Основно в тази област е наблегнато на постигане на равнопоставеност на децата, чийто майчин език не е български и на децата с увреждания с останалите, както и увеличаване броя на детските градини и подобряване качеството на обучение в тях. Целите, които са заложили в стратегията са:

- ✓ повишаване на качеството на предучилищната подготовка и възпитание като солидна основа за по-нататъшно учене и пълноценно социално включване;
- ✓ подобряване на условията за достъп до предучилищно възпитание и подготовка;
- ✓ осигуряване на плавен преход от предучилищна подготовка към училищно образование [1, стр.26].

При тази област на въздействие е положително, че е отчетена необходимостта от повишаването на квалификацията на персонала на предучилищните заведения и не е обърнато внимание единствено на децата и учебните програми, тъй като без подходящи знания и умения от страна на персонала промяната не би могла да се осъществи.

Третата приоритетна област в НСУЦЖ е прилагането на комплексен подход за повишаване на образователните постижения и намаляване относителния дял на преждевременно напусналите училище. В тази част на стратегията се говори предимно за отпадащите от образователната система, поради недостиг на дидактически материали, учебно-технически средства и специалисти. Интересен факт е изключително рязкото споменаване на децата от ромското население, които не посещават редовно учебните занятия и поради това в голяма степен увеличават относителния дял на отпадналите от училище. Целите, които са заложили в тази част на стратегията са:

- намаляване на преждевременно напусналите образователната система чрез повишаване на мотивацията, насърчаване и подкрепа на социалното включване;

- осигуряване на ефективна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства и от семейства на мигранти и бежанци и за повишаване на образователните резултати;
- повишаване на качеството и подобряване на достъпа до образование и обучение за деца, ученици и възрастни със специални образователни потребности и с хронични заболявания;
- намаляване на дела на напусналите началния етап на основното образование от 2,2 % през 2011 г. на 1,5 % през 2020 г. и съответно в прогимназиалния етап на основното образование – от 3.1 % през 2011 г. на 2 % през 2020 г. [1, стр.28].

И тук заложените цели са необходими. Очакваните затруднения, които могат да се проявят са свързани с големият относителен дял ученици от ромското население, непосещаващи училище. От една страна причина за това е, че много млади момичета се женят или забременяват и по този начин напускат системата на образованието, а друга причина за това са социално-икономически фактори. Голям пропуск при тази област, както и в стратегията като цяло е, че никъде не е посочено чрез какви дейности ще се реализира стратегията, какво финансиране е необходимо за постигане на поставените цели.. Това ни навежда на мисълта, че стратегията има предимно пожелателен характер, отколкото на действителен национален документ, чрез който да може да се постигне реална промяна в българското образование.

Положителното в стратегията по отношение на тази област на въздействие е, че е заложено участието на родителите и местната общност в мерките за предотвратяване на преждевременно напускане на училище.

Четвъртата приоритетна област в НСУЦЖ е повишаване на качеството на училищното образование и обучение за придобиване на ключовите компетентности, подобряване на постиженията на учащите и развитие на личността. В тази приоритетна област правилно е достигнато до извода, че от фактологическо знание трябва да се премине към компетентности. Много от учениците губят интереса си към ученето именно поради факта, че в обучението присъства твърде много теория и все още голяма част от преподавателите държат не на активното учене, а на „зубренето“ на учебния материал. Отчита се също така, че постигнатите резултати от предходната стратегия са само първата крачка към желаната цел. Тук целите са следните:

- ✓ промяна на процеса на обучение, насърчаващ развиване и придобиване на ключовите компетентности и ориентирането му към провокиране на самостоятелното и критично мислене, самостоятелност, към формиране на практически умения и към интелектуално развитие на личността;
- ✓ създаване на благоприятни условия за обучение и развитие в системата на училищното образование чрез изграждане на модерна образователна среда, базирана на съвременни информационни и ко-

муникационни технологии за образованието, осигуряване на достъп до модерни училищни библиотеки –медиатеки;

- ✓ прилагане на ефективна система за осигуряване на качеството с участието на всички заинтересовани страни и ефективно разпределяне на ресурсите в образованието и обучението [1, стр.31].

В тази част на стратегията са заложили редица подходящи и би могло да се каже модерни дейности, които биха допринесли значително за повишаване нивото на образование и превръщането на училището в една привлекателна и желана институция. Минус е, че като цяло не се споменава за непрекъснатата и адекватна квалификация на учителите, а само се набляга на няколко основни момента свързани с тази дейност. Също така и прилагането на делегираните бюджети за в бъдеще може да доведе до създаването на група от „елитни“ големи училища, които на основата на многото набрани ученици получават добро финансиране и многобройни малки училища, които се борят за оцеляване. Би следвало по-добре да се изясни какво се има предвид в предлаганата промяна на финансирането, за която с едно изречение се казва, че трябва да бъде свързана с „приноса на училището за развитието на учениците“.

От друга страна пък е положително, че се предвижда внедряване на новите технологии в процеса на обучение, а също така се говори и за кариерно ориентиране, което е от изключителна важност за младите хора.

Петата приоритетна област на НСУЦЖ е повишаване на привлекателността и подобряване на качеството на професионалното образование и обучение за гарантиране на заетост и конкурентоспособност. В днешно време няма изградена връзка между нашата образователна система и нуждите на пазара на труда. Поради това се стига до ситуации, в които за дадени професии няма необходимата квалифицирана работна ръка, а от друга страна за други професии има излишно пренасищане. В резултат на тази диспропорция висококвалифицирани кадри остават без работа или напускат страната, подари липса на работни места.

На база на тези проблеми са и целите, заложили към тази област на въздействие:

- превръщане на професионалното образование и обучение в привлекателна и ефективна възможност за учене;
- повишаване на пригодността за заетостта на завършилите професионално образование и обучение;
- през 2020 г. дялът на придобилите степен на професионална квалификация в широките области „Информатика”, „Техника”, „Производство и преработка” и „Архитектура и строителство” да бъде най-малко 60 % [1, стр.34-35].

Стратегията предвижда чрез професионалното образование и обучение да се получава подготовка, необходима за упражняване на определена професия, умения за учене, да се изграждат инициативност и предприемчивост, както и

уменията за работа в екип, разрешаване на конфликти и др.. Освен това чрез предложените дейности ще се избегне практиката такива обучения да бъдат предлагани основно на работното място и то преди всичко изключително формално, без да се получат реални знания. От изключително важност е, че е предвидено валидиране на знанията и уменията получени чрез професионално образование. В дейностите е заложено също така като организиране на множество курсове, стажове, Панорама на професионалното образование и обучение, участие в конкурси и т.н. Заложените цели са правилни и съобразени с реалното състояние и проблемите на системата за професионално образование.

Шестата приоритетна област на НСУЦЖ е модернизирането на висшето образование. Тук се говори създаването на единно европейско висше образование, като България да е равнопоставена и конкурентноспособна част от него. Стратегията предвижда висшето образование да бъде насочено не само към натрупване на знания и умения, а и към участие в провеждането на научни изследвания. Представени са и част от резултатите от предходната стратегия, като се смята че са постигнати реални промени и успехи, а всъщност фактите не са точно такива. Споменават се кариерните центрове създадени в университетите, а всъщност те не са така успешни както са представени в стратегията. Целите заложи в тази област са:

- ✓ подобряване на достъпа и увеличаване броя на завършилите висше образование и на изследователите;
- ✓ хармонизиране на предлаганите от висшите училища програми с търсените от пазара на труда;
- ✓ насърчаване мобилността на студенти, докторанти и преподаватели и трансграничното сътрудничество между висшите училища;
- ✓ укрепване на триъгълника на знанието между висше образование, научни изследвания и иновации;
- ✓ изграждане на модерна система и усъвършенствани форми за учене през целия живот в системата на висшето образование, задоволяващи индивидуалните потребности на личността за по-добра адаптивност към променящата се работна среда и адекватно отговарящи на социално-икономическите реалности за растеж [1, стр.38].

Изключително голяма слабост на нашата система на висшето образование е, че липсват създадени връзки с институции, които биха помогнали в реализирането на студентите след завършването им. Следва да са помисли и за механизми осигуряващи задържане на завършилите студенти в страната, чрез осигуряване на привлекателни работни места и възможности за развитие. В дейностите е правилно заложено да се обърне внимание за повишаване квалификацията на преподавателите във висшите училища, от гледна точка отчитане на съвременните европейски тенденции за развитие на висшето образование. Поставеното като цел увеличаването броя на завършилите висше образование, звучи като красиво пожелание на фона на факта, че през 2013 г. броят на за-

вършилите средно образование е 55 000, а местата за прием във висши учебни заведения са били 71 000. И като цяло мерките предложени за изпълнение на целите относно подобряване качеството на висшето образование са много „красиво“ написани, но изключително нереални и трудни за постигане. Това е така особено при липсата на адекватни действия за промяна в управлението и финансирането му и за реализация на студентите, а не само за осигуряване на „бройки“.

Седмата област на въздействие на НСУЦЖ е развитие на възможности за неформално и самостоятелно учене за личностно и професионално израстване. Напоследък понятията за неформално образование и самостоятелно учене набират все повече популярност. Логично погледнато те са продължението на формалното образование за постигане на учене през целия живот.

Първата точка, на която е наблегнато е повишаване квалификацията на работната ръка. Правилно е отчетено, че такива дейности се провеждат предимно в големите предприятия. Друг фактор оказващ отрицателно влияние към включването в неформални курсове са възможностите за достъп до учене през целия живот на групи в неравностойно положение и най-вече на по-възрастните работници и служители, хората с ниски умения, представителите на ромската общност, хората с увреждания. Спомената е и доброволческата дейност в страната, която е 5 %. Този показател е нисък, но адекватен на икономическото състояние на България. Правилно е отчетена и демографската ситуация в страната като се смята, че до 2050 г. нашите трудови ресурси ще намалют с 40 % но отново липсва ясна визия как това би могло да се компенсира и какви са задачите на образованието в тази насока.

Внимание е отделено и на основните просветните центрове в областта на неформалното образование - читалищата.

На тази база са изведени цели в тази област, някои от които са:

- създаване на условия за устойчиво развитие на възможностите за учене, изграждане на работещи връзки между образованието и компетентностите, придобити в системата на формалното образование и развитието на уменията в неформален контекст и чрез самостоятелно учене, предимно на работното място;
- увеличаване на дела на населението на възраст 25-64 години, участващо в неформално обучение от 24.4 % през 2011 на 38.0 % през 2020 г.;
- увеличаване на дела на населението на възраст 25-64 години, участващо в самостоятелно учене от 12.5 % през 2011 на 18.0 % през 2020 г.;
- развитие на потенциала на читалища, обществени библиотеки, музеи и други културни институции и организации като проактивен фактор при осъществяване на инициативи за учене през целия живот в полза на общността [1, стр.42-43].

Както целите така и дейностите са представени широко, като обхващат всички важни звена на неформалното образование. Единствената област, която не е застъпена напълно е професионалната квалификация на учителните за неформалното образование. Споменато е само менторството на възрастни хора и обучаването на кадри за предприятия. Положителна страна е, че се набляга на обвързване между пазара на труда и обучението на възрастни. От изключителна важност е, че ще бъде въведена система за валидиране на знанията получени чрез такова обучение.

Като цяло заложените дейности са последователни и насочени както към стимулирането на самите работещи или незаети лица да участват в процеса на учене през целия живот с цел повишаване на квалификацията, придобиване на нови умения и компетентности, така и към стимулиране на работодателите за организиране на обучения, децентрализиране и на системата на обучение за възрастни, ангажиране на местната власт и културните институции в този процес.

Важен елемент на НСУЦЖ и особено необходим за успешното реализиране е частта посветена на координиране взаимодействието на заинтересованите страни. С формирането на координирана политика на национално ниво и изграждане на устойчиви механизми за местно и регионално инициране ще се гарантира изпълнението ѝ. Целите заложи в тази приоритетна област са:

- ✓ формиране на координирана политика на национално ниво и изграждане на устойчиви механизми за местно и регионално инициране и управление на политики за УЦЖ;
- ✓ осигуряване на условия за информационно осигуряване на процесите в политиката за УЦЖ;
- ✓ повишаване на административния капацитет на национално, областно и местно ниво за планиране, мониторинг и оценка на политиката за УЦЖ [1, стр.47].

Индикаторите за оценка изпълнението на стратегическите цели са реални и конкретни. При общ преглед на НСУЦЖ може да се каже, че тя е навременна и изключително необходима. В нея са засегнати всички основни области касаещи ученето през целия живот и подготвеният документ има редица положителни страни. Но за да бъдат изпълнени поставените цели се изисква активно участие, не само от страна на всички институции, но и на гражданите. И колкото и песимистично да звучи дори и при полагане на усилия от всички засегнати страни, постигането поставените цели ще е изключително трудно и дори може да се каже нереално. Още повече като се вземе предвид, че никъде не е посочено ресурсното осигуряване на стратегията. Като цяло финансирането е представено в един абзац и са споменати само органите, институциите и програмите, които ще я финансират.

В крайна сметка може да се приеме, че НСУЦЖ е документ от изключителна важност за България стига, да се вземат реални мерки за постигане на нейните цели, а не стратегията да остане просто като формален документ

ЛИТЕРАТУРА

1. Национална стратегия за учене през целия живот 2014-2020 г.

Милена Александрова
Студентка в СУ „Св. Климент Охридски“,
Факултет по педагогика, IV-ти курс,
специалност „Неформално образование“

e-mail: elektra_blue@abv.bg